

A tőkés agrárfejlődés gondjai Füzesabonyban és környékén 1867-1945 között

Misóczki Lajos

ABSTRACT: *The Problems of Capitalist Agrarian Development In and Near Füzesabony, 1867-1945* Lajos Misóczki In the above-mentioned period, the economy of Füzesabony and its vicinity was determined by agriculture. Until the end of the nineteenth century, the dominant form was the cultivation of grain crops, and this was not modified significantly by the later development of the growing of fruits, sugar beet, and melons. The advancing animal husbandry at the beginning of the twentieth century did not bring a good effect in the production of capital. The only visible results were attained by the farms of great landowners. Middle- and small-landowners were supported by the members of the Heves County Economic Association (a body which originally guarded the interests of the great landowners) because their aspirations for animal husbandry were mutual. The years before World War I showed a capitalist economy which was taking its first faltering steps but was still developing. In the inter-war years better job opportunities and income were provided (as compared to other areas of Heves County) by the intensive farming of the agrarian areas and the large estates, the ideal railroad situation of Füzesabony.

Előzmények

Az 1848. évi jobbágyfelszabadítással, majd az 1853. évi császári pátenssel Füzesabony lakóinak életében is jelentős gazdasági és társadalmi változás következett. A volt jobbágy-lakosság jogilag szabaddá vált, de az úrbérrendezés nem változtatott a kedvezőtlen birtokviszonyon. (Az úrbér-rendezéssel megszűnt az egri róm. kat. érsekség földesurasága.)¹ 1867-ben a 7740 kat. h.-nyi határból 3252 kat. h. jutott a 3500 főnyi paraszti lakosságra, illetve az 581 családfenntartóra, a többi, 4488 kat. h. 1–1 egyházi és világi nagybirtokosé, 11 középbirtokosé volt. A zsellércsaládok száma 18, ami megyei viszonylatban is csekélynek tűnt.² Az új helyzet 1848–1867 között csak látszatra kedvezett a parasztpolgárosodásnak. A többségében 3–5 kat. h.-on gazdálkodó kisembereknek sem eszközeik, sem pénzüik nem volt gazdaságuk korszerűsítéséhez. Az 5–10 kat. h. földű gazdák az előbbiekhöz hasonló gondokkal bajlódtak, sőt megkezdődött eladósodásuk folytán birtokelaprózódásuk. A 10–25 kat. h. gazdák közül többen is állattartásra fordítottak figyelmet, akik a példát a község 50 kat. h.-on felüli birtokosaitól látták. Ugyanis közülük négyen olyan sikerrel gazdálkodtak szarvasmarha tenyészetükkel, hogy 1853-ban felújíthatták a március 12-i, június 12-i, szeptember 12-i, és december 12-i kirakodó vásárok mellett az állatvásárokat is. Aztán 1860-ig ebbe a lendületbe a kigazdák is bekapcsolódtak, mégpedig úgy, hogy megkapták a birto-

1 SOÓS Imre 1976. 215.

2 HMGE I, Statisztikai összesítések 1867/1868. töredék

kosoktól gondozásra a tenyészállatokat.³ Sajnos, a birtokosok tőkeképződésének ezt a folyamatát, azaz a mezőgazdasági tőke gyarodását az 1862-ben, Heves megyében pusztító marhavész megállította. A középbirtokosok valahogy túljutottak a vész hátrányos következményein, ellenben a kiscgazdák közel fele, éppen az egyoldalú állattartásuk folytán, tönkrement. Megismétlődött az 1849 utáni elszegényedési folyamat. 1863-ban az aszály a gabona-termést semmisítette meg. Ennek még a marhavésznél is kegyetlenebb következménye lett, mert a kis- és törpegazdákat a létbizonytalanságba sodorta. Amire még emberemlékezet óta nem került sor, a községből 490 családfenntartó kenyér- és vetőgabona segélyért folyamodott, mert a vetőbúza megőrlésére kényszerültek, hogy meglegyen legalább a mindennapi kenyerük.⁴

A közeli *Dormánd* a 2129 kat. h. földjével és 820 lakosával (egy tanyával), (*Mezőtárkány* 6800 kat. h. földjével és 2800 lakosával (13 tanyával) és *Bes(s)enyő(telek)* 8513 kat. h. földterülettel és 3100 lakossal, akik 1848-ig valamennyien nemesek voltak (Tepély-pusztával) – Füzesabonyéhoz hasonló gazdasági és társadalmi átalakuláson ment keresztül. A közeli négy település, amely 1868-ig az egri, utána a felső-tarnai Felsőtarna járásához tartozott, gazdasági élete alig kapcsolódott egymáshoz. Most a három község ugyanúgy a vetőmaggal segélyezett települések közé szorult az említett, 1863. évi aszály következményeként, mint Füzesabony.⁵

Üdvözlét Füzesabonyból.

1. kép.

Füzesabonyi utcarészlet

3 HMGE, Összefoglaló jelentések 1867, töredék

4 HMGE, Összefoglaló jelentések 1867, töredék

5 HMGE, Összefoglaló jelentések 1867, töredék

A kiegyezéstől 1914-ig

1867 nemzeti történelmünk fontos állomása. A kiegyezés elhárította a polgári fejlődés elől az akadályokat, és nemcsak elvi téren nyitott utat, hanem nagyrészt a gyakorlati lehetőségeket is megteremtette a tőkés haladáshoz. A szabadversenyos tőkés viszonyok a mezőgazdasági fejlesztésének is kedveztek, a teljességhez azonban hiányzott a tőkefedezet. Ezt látva – Heves megyében is akadt olyan kezdeményezés, amely ezen akart segíteni.

Még az önkényuralom évében, 1858. április 8-án, Gyöngyösön a megye közép- és nagybirtokosainak közreműködésével megalakult a Heves Megyei Gazdasági Egyesület (HMGE) azzal a céllal, hogy „ápoltassék, fejlesztessék a gazdálkodás minden nemével Heves vármegyénk javára, Hazánk boldogulására”⁶, továbbá népbank felállításával előteremtse a megsegítéséhez fontos tőket. Füzesabony község is belépett az egyesületbe.⁷ Helyesen tette, mert 1863 telén az egyesülettől kért vetőgabonát teljes mennyiségben megkapta. Noha a három többi községből nem volt egyleti tag, a kért vetőmag 1-ét ők is elnyerték az egylet segélyalapjától. A HMGE csupán azt szabta meg, hogy a négy település gabonátároló helye a vetésig Füzesabonyban az érsekségi magtárban legyen.

A füzesabonyi rászorulókat annyira támogatta a gabonasegély, hogy a búzatermelésük mennyisége 1867-ben elérte az 1863 előtti évek átlagát. A HMGE segítése nemcsak talpra állította a négy község közép- és kiscgazdái életét, hanem közelítette is egymáshoz. A nagybirtokosok az egyesület szakosztályaival kialakított kapcsolataik folytán jobban tájékozódhattak a megye mezőgazdasági életében, a kis- és középgazdák meg bekerülhettek az egyleti szervezésű termény- és állatértékesítési, 1868-tól bevezetett évenkénti akcióba.

Ami még többet segíthetett volna, főleg a törpe- és kiscgazdákon, a takarékpénztár alapítása nem járt sikerrel. Feltehetően a Helytartótanács nem engedélyezte.⁸ Végül is az egylet vezetőségének újabb kezdeményezése eredményes volt. 1864-ben megalapíthatta az egyleti népbankot.⁹ Ez a bank – igaz – legalább a középbirtokosokat hitelhez juttatta.

Végül is Füzesabony mezőgazdasági és általános gazdasági életén legtöbbet a Budapest–Miskolc, közelebbről Hatvan–Miskolc közötti fő vasútvonal múlt századi megnyitása lendített. A gr. Széchenyi István által 1848. február 10-én a pozsonyi országgyűlés elé beterjesztett vasútépítési országos tervezetű térképen nem találjuk a fő vonalon a füzesabonyi állomást. Ezért az 1848:XXX. tc. sem szólt Füzesabony vasúti összekapcsolásáról. Az 1850/1860-as években, noha többször módosították a vonalvezetési terveket, tovább is bizonytalan maradt a község vasútja. Végül 1862 októberében elkészült az a MÁV tervezet, amely végképp elvetette a Hatvan–Gyöngyös–Eger–Miskolc vonal építését, és a Hatvan–Vámosgyörk–Kál–Füzesabony–Miskolc közötti vasútépítés mellett döntött.¹⁰ Bár a HMGE tagjait megosztotta a két pályavonal építési ügye, 1869/19870-ben megkezdődött a Hatvan–Miskolc közötti vasút építése Füzesabonyon keresztül. 1870. január 8-án megtörtént az akkori indóház ünnepélyes átvétele, 9-én pedig a MÁV elindította a fővonalon a személy- és teherforgalmat.¹¹

6 HMGE, Jegyzőkönyvek 1867, töredék

7 CSOMOR Kálmán 1896. 23.

8 MISÓCZKI Lajos 1989. 8.

9 MISÓCZKI Lajos 1989. 9.

10 Pesti Napló, 1862. okt. 26., 1-2. Pest-miskolci vasút

11 Pesti Napló, 1870. jan. 10., esti kiadás, 1. A Hatvan-miskolci útvonalon

Füzesabony nemcsak a négy szomszédos település közül került egycsapásra vasúti hely-lyé, hanem azért, hogy 1872. november 3-án a Füzesabony–Eger, 1891. augusztus 5-én a Füzesabony–Tiszafüred–Debrecen közötti vasútvonal is megépült, Hatvan után a második legforgalmasabb vasúti csomópont lett Heves megyében.¹² A Füzesabony–Debrecen közötti vonalon állomáshoz jutott Mezőtárkány is.

A vasút számos áldása közül néhány összefüggésre utalok: A keleti-nyugati, északi-déli országrészeket összekötő fő- és mellékvonalak metszéspontjában mind az átmenő, mind a gazdasági életet fellendítő vonás megtalálható. Ez a személyforgalomra is áll. A vasút a századfordulóg Füzesabonyban megszüntette a munkanélküliséget. 1870-ig egyre nyomasztóbb volt a munkahely hiánya, ezért sok napszámos nyaranként csak távoli helyeken jutott munkához. Ugyanis nem volt olyan helybeli ipari létesítmény, üzem, gyártelep, amely felszívhatta volna a munka- és kereset nélkül maradt, gyarapodó számú mezőgazdasági napszámos és elszegényedett kis- és törpeparaszti réteget. A vasút ezen a munkaerő feleslegesen könnyített azzal, hogy kétszázat meghaladó családfenntartót foglalkoztatott, és juttatott állandó kereset-hez már százhuszonöt évvel ezelőtt.¹³

ÜDVÖZLET FÜZESABONYBÓL.

Cséplés

2. kép.
Cséplés a századfordulón

Közben a mezőgazdasági termelés szerkezetében a négy település nagybirtokain, uradalmaiban a mezőgazdasági tőke gyarapodásának köszönhetően változás következett. Az 1890-es években a gabonafélék termőterületének csökkenésével nőtt a burgonya, cirok, cu-

12 MATELKOVICS Sándor–SZTERÉNYI József 1898. 827., 830.

13 HMGE I, Általános iratok, 1868-1880

korrépa és a dinnye vetésterülete, de a gabonák termesztésének túlsúlyán ez különösebben nem változtatott. A HMGE évenkénti szarvasmarha- és sertésfelvásárlással, illetve -közvetítéssel segítette Füzesabony és környéke állattenyésztését. Ifj. Papp János középirtokos egész gazdaságát szarvasmarha tenyésztésére rendezte be, miután – mint az egyesület tagja, a HMGE-től 1895-ben jelentős hitelhez jutott.¹⁴ A jövedelmező állattenyésztéssel a kiscgazdák is próbálkoztak. Tény, a jól jövedelmező állattartás és a kapcsolódó húsfeldolgozás megkövetelte a füzesabonyi vágóhíd bővítését, új helyre telepítését. Ez 1896 nyarán meg is történt.¹⁵ 1900 nyarán a csődör- és bikaistállót építtette újjá a községi előjáróság, megalapozva az 1914-ig fennállt tenyészközpontot.¹⁶ A három községben, ha gyengébben is, de szintén érvényesültek ezek az állattenyésztési törekvések. Füzesabony központtal erősödő mezőgazdasági tájegység, agrár mikroörzet alakult ki, amely távoli megyék és főleg Budapest felvásárló piacával is előnyös kapcsolatba került. Megemlítem, hogy mind a négy településen kísérleteztek szőlőtelepítéssel is, de ezen a téren a vállalkozók számítása nem vált be.

Száz évvel ezelőtt alapozódott meg, szintén a kedvező vasúti összeköttetésnek köszönhetően, az egri gyümölcs és zöldség piacra szállítása. Baromfi, tojás, nyáron dinnye és egyéb gyümölcs kis tételű szállításával még a törpegazdák is pénzhez juthattak.

A mezőgazdasági életen szándékoztak lendíteni a nem helyi kezdeményezésű Hangya szövetkezetek. 1902/1903 telén Füzesabonyban, 1906 decemberében Besenyőtelken alakult meg a Hangya, amely a kisemberek termelői közösségét akarta kialakítani, de csak a fogyasztási és felvásárlási – értékesítési szintet valósította meg.¹⁷

1898. március 12-én a HMGE megyei állatvásárt, szeptember 12-én, az országos kirakodó vásár napján gazdasági tanácskozást rendezett, amely Füzesabony és környéke mezőgazdasági erőfeszítéseinek és eredményeinek tükrözője és elismerése volt.¹⁸ A 19/20. század fordulóján különösen a nagybirtokok, uradalmak gazdálkodása fejlődött. A mezőgazdasági tőke fejlesztő hatása a birtokok korszerűsítésében volt szembevetendő. Öntöző-műveket létesítettek, csatornáztak, műtrágyáztak, arató- és cséplőgépeket alkalmaztak, tejgazdaságokat nyitottak. Az uradalmak mezőgazdasági nagyüzemekké váltak. Akadtak, amelyek a versenyt nem bírták, és a birtokok a bérlők kezébe kerültek, akik néhány év múlva megvásárolták. Így ebben a térségben is elkezdődött a birtoktulajdon átrendeződése. A HMGE 1910-ben három ilyen nagybirtokról szólt, de ma már nem tudjuk, mely településen, kinek a birtokról volt szó.¹⁹

A századfordulón itt működő nagybirtokok közül a dormándi Engel Lajos-féle uradalmat emelem ki. 1700 kat. h. birtoka Dormánd és Erdőtelek határában terült el. (Tíz év alatt a földje 1000 kat. h.-dal gyarapodott!) Bérelt még szintén 1700 kat. h. földet, és a Veszprém megyei Balatonvilágon is volt 1750 kat. h. birtoka. Dormándi és erdőtelki földje – saját és bérelt – kert 40, szántó 2500, kaszáló 500 kat. h. Gazdasági és üzem-rendszere a következőket fogta át az említetteken felül: lóherét 100, bükkönyt 50, dohányt 100, görögdinnyét 10 kat. h.-on termesztett. A lóállománya 120, szarvasmarha-állománya 200 db. A sertések szá-

14 HMGE I. Általános iratok, 1881-1900

15 RÁTKAI István 1995. 49.

16 HML, V-231/2., Füzesabony nagyközség iratai, 1900, 29/VII.

17 HMGE I, Hangya iratok, 1901-1944 töredék

18 HMGE I., Általános iratok, 1881-1900, az 1896/1899. évi részletezés

19 HMGE I., 1901-1944, az 1914. évi részletezés

ma 800 db, a juhoké 2500. Kísérleti borászata 25 kat. h. szőlőre épült. Egy gőzcsepplőgépet tartott. A napszámosokat helyből és a környékről fogadta; bérük, férfiaknak 1–3 K, nőknek 0,50–1,40 K. Az átlagos földhaszonbér 18–24 AK volt kat. holdanként.²⁰

A térségben Füzesabony fejlődése éppen a mezőgazdaságnak köszönhetően, kapcsolódva a kedvező vasúti előnyökhöz – már-már a városiasodás képét vetítik elénk. 1893-ban a MÁV Pfaff Ferenc terve szerint új vasútállomást emelt, amely Heves megyében a legszebb volt. A városiasodás számos mozzanatáról legközvetlenebbül éppen a jelenlegi Városi Könyvtár és Könyvbaráti Társulás gondozásában megjelent Rátkai István-féle könyv, a Füzesabony településtörténet tájékoztató bennünket.²¹

3. kép.
Vasútállomás

A viszonylagos jobb megélhetés és a kedvezőbb munkalehetőség magyarázza azt, hogy a megyében is egyre lendületesebb földmunkás- és szegényparaszti mozgalmak errefelé kisebb hatásúak voltak. Ennek ellenére a lényeges ismertetőjűk közül kiemeljük azt, hogy a hazai és a megyei agrárszocialista, vagy egyéb szervezkedésekbe az itteni lakosság szegény elemei folyamatosan bekapcsolódtak. Elsődlegesen indoka ennek a kínzó földnélküliség és a nagybirtok nyomasztó súlya. 1905 októberében az MSZDP szervezésében választójogi nagygyűlés volt Füzesabonyban, amelyet további megmozdulások követtek.²² 1906-ban a

20 VENDE Aladár 1909. 228.

21 RÁTKAI István 1995. 53-54. L. még SIPOS Attila 2000.

22 Hevesvármegyei Hírlap, 1905. nov. 26., 3.

Magyarországi Újjászervezett Szociáldemokrata Párt befolyása alatti Országos Munkásvé-
dő Szövetségnek Dormádon 50, Mezőtárkányban 80 szervezett tagjáról tudtak.²³

Fellendült a paraszti művelődési élet. 1905-ben megalapították a Füzesabonyi
Olvasókört.²⁴ Alapítói azok a kisemberek voltak, akik a megyei kisgazdák politikai szervez-
kedésében is közreműködtek, és 1908 áprilisában összehívták azt a „füzesabonyi gyűlést”,
amely a Magyar Gazdaszövetségbe lépésről döntött.

Összességében az első világháború előtti időszakot úgy tekintjük, mint a meg-megtorpa-
nó, gondokkal teli, olykor a válság jeleit is sejtető, de jelentős mértékű tőkés mezőgazdasá-
gi fejlődés idejét.

Az első világháború és a forradalmak korában

Már az első világháború kezdő éve a gondok sokaságát zúdította e vidék lakosságára is.
A hadba vonult férfiakat nők és gyerekek váltották fel az 1915. évi nyári és őszi terménybe-
takarítási munkákban. Annak ellenére, hogy gabonatermő körzetről van szó, az alapvető
élelmiszerek hiánya hamar jelentkezett. Ezt nehezítette a napi iparcikkek, eszközök (petró-
leum, szög, ekevas, ponyva, zsineg, szappan, valamint kovács- és cipészszerszámok) hirtelen
árdrágulása, majd a hiánya. 1916-ban közellátási érdekből megkezdték a termények állami
rekvirálását. A Besenyőtelekhez tartozó Tepélypuszta teljes sertésállományát a hadsereg el-
látására foglalták le. A Dormándhoz tartozó Budaháttanyáról a gabonaféléket vitték el. A
mezőtárkányi Samassa-gabonaraktár (dr. Samassa József egri róm. kat. érsek ajándéka volt
a községnek) teljes készletét 1917/1918 telén az országos hatáskörű Haditermény Rt. vette
át.²⁵ 1918-ban már a lisztellátás is akadozott „itt, a gabonatermelés egyik fő körzetében”,
amint azt az egri járási főjegyző megjegyezte.²⁶ A gazdasági és katonai összeomlás 1918 ok-
tóberében Füzesabony és környéke lakói előtt is tapasztalt valósággá vált. A gazdasági in-
tézkedések 1918-ban már a nagybirtokokat, uradalmakat is működésképtelenné tették. Igaz,
a gabonabetakarításban az aratógépek mellett szabadságolt magyar katonák és idegen hadi-
foglyok is dolgoztak.²⁷ A betakarított termésemből legalább a vetőmagot meghagyta a hatóság,
ellenben az állattenyészetekből még a törzsállományt is (nemcsak a méneseket) lefoglalta.
A négy település három uradalma októberben szélnek eresztette a cselédeket, mert minden
állatot elszállítottak belőlük.²⁸

A gyász, elkeseredés, háborús nélkülözés a közhangulatot a vagyonosok ellen ingerelte.
A gyűlölet 1919-ben errefelé is tettekhez vezetett. A szociáldemokrata pártvezetők és az
Oroszországból hazatért hadifoglyok már 1918 őszén hozták a forradalom eszméjét. A sze-
gény néptömeg mindenütt követte őket, mert békét és az élet jobbra fordulását ígérték, kö-
vetelték. Korábban nem tapasztalt módon megnőtt a földéhség. A földosztás már-már fog-
ható közelségbe került.²⁹ Végül is a radikális intézkedések 1919. március 21 után következ-

23 NAGY József 1956. 46. A szövetség mezőtárkányi fiókját is említi.

24 SZECSKÓ Károly 1995. 10-11.

25 HMGE I, Általános iratok, 1901-1944, a Háborús idők jelzetű köteg, 1918. év

26 HMGE I., Az egri járási főjegyző 118-2/918. sz., okt. 1-jén írt levele dr. Kállay Zoltánhoz. A négy község
1886 óta tartozott az egri járáshoz.

27 HMGE I., 1918. év

28 HMGE I., 1918. év. A három uradalom nevééről nem szólt.

29 BUKUCS József-RÁTKAI István-FEJES András 1959. 20.

tek. Ezek az uradalmak és falvak nincstelenjeinek némi biztonságot hoztak; Dormádon az új kollektív szerződés szerint a cselédeknek tűzifát és szenet juttattak.³⁰ Ugyanott államosították az előzőekben részletesen bemutatott Engel Lajos-féle nagybirtokot. Ugyanezt tették a szomszédos nagybirtokokkal is. Viszont meghagyták a besenyőtelki Csathó János, Haranghy Miklós és Szabó János 100 kat. h.-on felüli birtokát. Végül 1919. április 12-én hozzáállták az Engel-féle földek termelőségvetkezetté alakításához.³¹

Füzesabonyba és környékére augusztus 2–3-án érkeztek a románok, akik a tanácsköztársasági katonák üldözésén túl a még megmaradt gabonát és állatokat lefoglalták, és elszállították.³² Utóbbinak 1919/1920 telén éhínség lett a következménye.

4. kép.

Füzesabonyiak népviseletben a róm. kat. templom előtt. (1910-es évek)

1919–1944 között

Elsőként a nagybirtokok igyekeztek a gabona- és állatállomány hiányán enyhíteni. Kisgazdáktól, tanyaiaktól felvásárolták az elrejtett vetőgabonát és állatokat. kiválogatták a tenyésztésre alkalmas egyedeket. A felvásárlást távoli helyeken is folytatták, ezért 1920/1921-ben a nagybirtokokon a termelési és tenyésztési eredmények megközelítették a háború előttiét.³³ A középgazdaságok hasonló eredményeket mutattak. A kis- és törpegazdaságok

30 BUKUCS József–RÁTKAI István–FEJES András 1959. 16.

31 BUKUCS József–RÁTKAI István–FEJES András 1959. 23. Az egri érseki földeket a füzesabonyiak szocializálták. Továbbá Egri Újság, 1919. ápr. 6., 2. Füzesabonyiak a termelőségvetkezettekért

32 HMGE I, Általános iratok, 1901-1944, a Forradalmak jelzetű köteg, 1919. év

33 HMGE I., 1901-1944, 1925. év

azonban szorító helyzetbe kerültek, hiszen az infláció a legtöbbjük kezdeményezését áthúzta. Különösen az állathíányra jellemző, hogy a még 1919 novemberen hozott községi előjárósági rendelkezés, amely szerint szarvasmarhát, lovat, sertést és birkát csak kényszervágással lehetett vágóhídra vinni – 1926 őszéig érvényes maradt.³⁴ Füzesabony példáját a szomszédos községek is követni kényszerültek.

A tovább is súlyos földhiányon az állam, illetve a kormányok akartak segíteni. Azonban a tervezett földreform, amely nem kívánta felszámolni a nagybirtokrendszert, kevésbé enyhített a kisemberek, földnélküliek gondján. Az 1920:XXIX. tc. a házhelyek juttatásáról, az 1920:XXXVI. tc. földek parcellázásáról intézkedett.³⁵ Füzesabonyban a birtokrendező bizottság közel félezer házhelyet osztott ki. A boldog tulajdonosoknak az 1927-ben létesült Falusi Kislakásépítési Szövetkezet adott az építkezéshez segítséget. 1931-ben újabb területen osztottak házhelyeket. Füzesabonyban egész utcasorok nyíltak. Sajnos a házak építésekor nem vették figyelembe a községfejlesztési terveket. Meg is jegyezték az egyik előljárósági tanácskozáson, hogy „az építkezés... oly elszórva történik, hogy abból egységesnek tekinthető község soha nem lesz”.³⁶ A termőföldek kiosztása kevesebb eredménnyel járt. Ezt az 1935/1936. évi birtokkimutatás igazolja:³⁷

		gazdaságok	
		száma	területe
törpegazdaság	0–5 kat. h.	1379	1505 kat. h.
kisgazdaság	5–100	272	3449
középgazdaság	100–1000	2	1153
nagygazdaság	1000–	1	1312
	Összesen:	1654	7419

Az agrárszerkezet tovább is a szántó túlsúlyát mutatta:³⁸

szántó	5539 kat. h.
kert	190
rét	347
legelő	844
erdő	93
terméketlen	427

A 6390 összlakosból a 340 mezőgazdasági cseléd és az 1871 mezőgazdasági munkás a kedvezőtlen birtokszerkezetnek és a termelés szerkezetének is a kárvallottja maradt. A szomszédos községekben hasonló arányt találunk:³⁹

Besenyőtelek	3786 lakosából	1153 mg. cseléd,	340 mg. munkás
Dormánd	1169	81	523
Mezőtárkány	3017	157	1036

34 HMGE I., 1926. év

35 A téma kifejtését l. NAGY József 1993.

36 RÁTKAI István 1995. 57.

37 RÁTKAI István. 1995. 44.

38 FOLLAJTÁR Ernő 1936. 176. Füzesabony

39 FOLLAJTÁR Ernő 1936. 141. Besenyőtelek ; 153. Dormánd ; 227. Mezőtárkány

A fentiekkel magyarázható az, hogy errefelé a kisemberek, kisgazdák érdekében politizáló, olykor még a földosztást is emlegető kisgazdapárti politikusok népszerűsége az 1930-as évek közepétől megnőtt. A kápolnai választókerület, amelyhez Mezőtárkány és Besenyőtelek is tartozott, a kisgazdapárti dr. Soltész Jánost juttatta országgyűlési képviselői mandátumhoz.⁴⁰

Amíg a különféle pártok ideológiai lehetőségeket, vagy távlatokat tártak a többségében paraszti lakosság elé, addig az újjászerveződött HMGE kézzel foghatóan segített. Bár az 1920-as évek közepéig válságos éveket élt át, 1928-ban újjáéledt, és vezetői fokozatosan a kis- és középbirtokos gazdák érdekvédő szervezetévé tették. Erősítette kapcsolatát a Hangyával és a Magyar Gazdaszövetséggel. Ezért is vettek részt a tagjai az 1928. szeptember 30-i gazdaszövetségi tanácskozáson, amelyet Gyöngyösön rendeztek. Előkészítésében füzesabonyi és mezőtárkányi gazda is közreműködött, és Besenyőtelekről, Dormándról, Mezőtárkányból 1–1, Füzesabonyból 2 gazda volt jelen az 500 főnyi tanácskozó között.⁴¹ A „gazdák parlamentjeként” minősített konferencia inkább a közép- és nagybirtokosoknak hozott eredményt, mert támogatta a válságba jutott Heves megyei dohány- és cukorrépa termesztés ügyét, amiben a nagyobb gazdaságok és uradalmak voltak érdekelték. A cukorrépa termesztéséhez nyújtott segítséggel a négy község birtokosai sikereket értek el: Ismét nagyobb területen termeltek cukorrépát (beléptek a Heves Megyei Cukorrépa Termelő Gazdaság Szövetségébe), és a hatvani cukorgyárral kötött átvételi szerződéssel biztos felvevőhöz és előnyös vételi árhoz jutottak. Példájukat követve 1930-tól a 10-25 kat. h.-on gazdálkodók is termesztetni kezdték a cukorrépát. Következésképpen 1940-ig évenként nőtt a környéken a cukorrépa termőterülete. Sajnos a kis- és törpegazdaságok megsegítését célzó elképzeléseket már nem kísérte ilyen eredmény. A HMGE a kis- és középgazdák állatállományát akarta megújítani. Az erre folyósítandó támogatást azonban az 1929-től bekövetkező gazdasági válság megghiúsította. Ez a négy település közül leginkább az állattenyésztéséről régebben híres Besenyőtelek parasztságát érintette kedvezőtlenül. Itt a szarvasmarha és a ló száma 1920 után évenként apadt, és csak a sertésállomány gyarapodott.⁴² (A kis- és törpegazdaságok baromfitartása tovább is jövedelmező maradt az egri, budapesti, majd a miskolci piac növekvő kereslete folytán.) Ezt látva az egyesület állattenyésztési szakosztálya a sertéseladást segítette. A gazdasági válság éveiben szervezett kiállításokra és vásárookra a besenyőtelki kisgazdák is rendszeresen elhozták tenyésztetük kiválóságait, és sikereik állattenyésztő gazdaságuk fejlesztésére ösztönözte őket.⁴³

A mezőgazdaság fejlődését a belterjesség bővülésével mérhetjük mind a négy település tekintetében. 1932/1933-tól a tejgazdálkodás és a törzsmarhaállomány tenyésztése, illetve a gyümölcs- és dinnyetermesztés mértéke bővült. 1935–1937 között külföldre is eljutottak a gazdák uborkái, dinnyéi a HMGE exportálói által.⁴⁴ A térségből többen beléptek a Gyümölcsstermesztők Országos Egyesületének Heves Vármegyei Tagegyesületébe. A tagegyesület Füzesabony központtal elkezdte a körzet betelepítését gyümölcsfával; 1940-ig hat településen 6600 különféle gyümölcsfacsemetét osztott ki (4 ezret ingyen).

Az 1938. november 2-i első és az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés során hazánkhoz visszatért országrészek a mezőgazdasági termékek piacát jelentősen kibővítették.

40 SZECSKÓ Károly 1995. 40.

41 HMGE I., Általános iratok, 1901-1944, 1928. év és a Magyar Gazdák Szemléje, 1928 okt., A Magyar Gazdaszövetség gyöngyösi nagygyűlése 1928. szept. 30. Különnyomat

42 NAGY József 1975. 31.

43 HMGE I., Összefoglaló jelentések, az 1929., 1932., 1933., 1939. évi töredék

44 HMGE I., Általános iratok, 1901-1944, 1933. és 1935. év

Forgalmazásukba a HMGE is bekapcsolódott. Jelentős mennyiségű terméket és élelmiszert juttattak el a Heves megyei gazdák is. Ebben Füzesabony és környékének gazdái közreműködtek.⁴⁵ A mezőgazdaság minden területe, a növénytermesztés, állattenyésztés és ezek termékeinek feldolgozása fejlődött. Sajnos ez a konjunktura hamar megtört a második világháború indulásával, illetve Magyarország háborúba lépésével. A mezőgazdasági termékeket szabott áron felvásárolták, és a frontra szállították. A hátszágban élelmiszer-hiány lépett fel; Élelmiszer-jegyeket vezettek be. 1940-től megkezdték a zsidó birtokok lefoglalását, amely a mezőgazdasági termelési rendszerek egy részének összeomlásához vezetett. 1944-ben pedig minden vagyonukat kisajátították. Mindez a négy községben is végbement.⁴⁶

1943/1944 telén errefelé is akadozott az élelmiszer-ellátás. A termelő minden termékét összeírták, és lefoglalták. A több napig tartó, átvonuló front 1944 őszén sok szenvedést okozott a lakosságnak. Amit lehetett, a visszavonuló német és magyar katonák elvitték. A megmaradt terményt és állatokat a szovjet katonák foglalták le.

A háború utáni újrainduláshoz alig maradt valami. Nemcsak Besenyőtelek, hanem a többi település életét is jellemezhetjük azzal az egykorú megállapítással, hogy a háború a község mezőgazdaságát siralmas helyzetbe döntötte.⁴⁷

Irodalom

Rövidítések

HMGE I = Gyöngyös Város Tanács V.B. Mezőgazdasági Osztály archív iratai, a Heves Megyei Gazdasági Egyesület iratai 1850-1950 (Gyöngyös)

HML = Heves Megyei Levéltár (Eger)

HMNyV = Heves Megyei Nyomda Vállalat

L., l. = Lásd

Ny. = Nyomda

Uo., = Ugyanott

BUKUCS József–RÁTKAI István–FEJES András

1959 Emlékezz! 1919-1959. Füzesabonyi járás 1919. Eger

CSOMOR Kálmán

1896 A Hevesvármegyei Gazdasági Egyesület története 1858-1895. év végeig.

Gyöngyös

FOLLAJTÁR Ernő

1936 Füzesabony, Besenyőtelek, Dormánd, Mezőtárkány = LADÁNYI Miksa szerk.:

Hevesvármegyei ismertető és adattár. Cegléd-Budapest

MATELKOVIČS Sándor–SZTERÉNYI József

1898 Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor II.

Budapest

MISÓCZKI Lajos

1899 A Heves Megyei Gazdasági Egyesület 1858-1946. Kézirat. Gyöngyös

45 HMGE I., 1940. év

46 HMGE I., 1944. év

47 NAGY József 1975, 40.

- NAGY József
1956 A Heves megyei munkásmozgalom kezdeti szakasza 1850-1910. Eger
- NAGY József
1975 Besenyőtelek község története. Eger
- NAGY József
1993 A Nagyatádi-féle földreform 1920-1928. Andornaktálya-Eger
- RÁTKAI István
1995 Füzesabony településtörténete. Eger
- SIPOS Attila szerk.
2000 Füzesabony 2000 – Millenniumi városismertető. Egerbakta
- SZECSKÓ Károly
1995 A kisgazdapárt története Heves (vár)megyében 1908-1990. Budapest
- VENDE Aladár
1909? Dormánd = BOROVSZKY Samu szerk.: Heves vármegye. Budapest

Lajos Misóczki

Die Sorgen der kapitalistischen Agrarentwicklung in Füzesabony und in der Umgebung zwischen 1867 und 1945

Obwohl die Bauernschaft durch die Aufhebung der Leibeigenschaft und das kaiserliche Patent 1853 rechtlich frei wurde, blieb das Besitzverhältnis ungeordnet. Das Großgrundbesitzsystem lebte weiter. Die Bodenerkleinerung hielt die ausgebreiteten Bauernverbürgerlichung in Füzesabony und auch in der Umgebung zurück, das grundlegende Problem war der Mangel an Kapital.

Das Übergewicht des die Agrarwirtschaft grundlegend bestimmenden Getreideanbaus in der geprüften Zeit verblieb, obwohl in der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhunderts auch die Tierzucht eine Rolle spielte sowohl im Großgrundbesitz als auch im Mittel- und Kleingrundbesitz. Die Landwirte wurden von dem Wirtschaftsverein Komitat Heves nicht nur angeregt, sondern es wurde ihnen durch die Vereinsvolksbank bei der Kreditaufnahme und beim Verkauf ihrer Produkte auf dem Markt geholfen, da Füzesabony eine vorteilhafte Bahnverbindung bekam. Es wurde eine immer stärker werdende Region, ein Agrarmikrozentrum mit Dormánd, Mezőtárkány, Besenyőtelek, Füzesabony ausgebaut, das mit den Märkten von weit entfernten Komitaten (Nógrád, Szabolcs, Zemplén) und hauptsächlich mit denen in Budapest in Verbindung stand.

Um die XIX.-XX. Jahrhundertwende entwickelte sich besonders die Wirtschaft der Großgrundbesitze und der Domänen. Die Domäne von Lajos Engel in Dormánd war beachtlich.

Die Agrarentwicklung zwischen den zwei Weltkriegen war dem zufolge der Erweiterung des aus der intensiven Bewirtschaftung stammenden wachsenden Agrarkapitals zu verdanken. Die Landwirtschaft von vier Dorfgemeinden wurde leider durch die Jahre des zweiten Weltkrieges und durch die durchziehende Front in eine miserable Lage gebracht.

MISÓCZKI LAJOS
Eszterházi Károly Főiskola
H-3300 Eger
Eszterházi tér 1.